

ks. Wiesław Pieja

Tarnowska Szkoła Wyższa

wieslawpieja@gmail.com

 <https://orcid.org/0000-0002-7097-3639>

Godność osoby ludzkiej podstawą odpowiedzialności za ekologię w „Laudato si” i „Fratelli tutti”

 <https://doi.org/10.15633/ps.26210>

Ks. Wiesław Pieja – prezbiter diecezji tarnowskiej, ur. 1964 roku w Rzeszowie. Studia specjalistyczne na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim Jana Pawła II z zakresu psychoterapii i poradnictwa dla duchowieństwa, doktorat z teologii na Uniwersytecie Papieskim Jana Pawła II w Krakowie. Temat rozprawy doktorskiej *Moralna ocena obojętności religijnej w nauczaniu Jana Pawła II*. Były prezes Poradni specjalistycznej „Arka” w Bochni i Dębicy. Od 2007 roku proboszcz parafii rzymsko-katolickiej w Okocimiu. Zakres zainteresowań naukowych: etyka, etyka zawodowa, filozofia moralności, teologia dialogu. Należy do Stowarzyszenia Moralistów Teologów w Polsce. Prowadzi wykłady z etyki i etyki zawodowej w Tarnowskiej Szkole Wyższej.

Article history • Received: 23 Nov 2021 • Accepted: 15 Feb 2022 • Published: 30 Jun 2022
ISSN 1428-5673 (print) • **ISSN** 2391-6575 (online) • Attribution 4.0 International (CC BY 4.0)

Abstrakt

Godność osoby ludzkiej podstawą odpowiedzialności za ekologię w „*Laudato si’*” i „*Fratelli tutti*”

Badania treści encyklik papieskich *Laudato si’* i *Fratelli tutti* pozwalają na następujące konstatacje. Po pierwsze, Franciszek patrzy na ekologię zgodnie z hermeneutyką ciągłości, to znaczy podejmuje nauczanie Jana Pawła II na temat ekologii ludzkiej i rozwija je, pisząc o ekologii integralnej. Po drugie, Franciszek zauważa, że ekologia integralna domaga się troski o środowisko ze strony poszczególnych osób, instytucji, narodów i społeczności międzynarodowych. Po trzecie, zdaniem Franciszka, to nie sam rozwój technologiczny przyczynia się do niszczenia świata, ale brak gotowości człowieka do samoograniczenia. Konsumpcjonizm, który idzie w parze z „kulturą odrzucenia” domaga się nawrócenia. Nawrócenie to jest niezbędne zarówno w przypadku osób wierzących, jak i niewierzących. Papież adresuje swój apel do wszystkich ludzi, dlatego że są ludźmi, obywatelami stworzonego świata. Człowiek jako stworzenie Boże jest połączony z innymi stworzeniami, jednakże fakt, że jest stworzony na obraz i podobieństwo Boga, decyduje o jego wyjątkowej godności. Z niej zaś wynika odpowiedzialność za resztę stworzenia zgodnie z poleceniem „czyńcie sobie ziemię poddaną (Rdz 1, 28). Ludzka troska o stworzenie może być rozpatrywana na płaszczyznach: ekologii, ekologii ludzkiej i ekologii integralnej. Ponadto fakt zaniedbań człowieka wobec stworzenia domaga się omówienia nawrócenia ekologicznego. Człowiek powinien troszczyć się o stworzenie, ponieważ swoją naturą rozumną je przewyższa. Nawrócenie ekologiczne wpisuje się w dzieło nowej ewangelizacji w Kościele i łączy się z przekształcaniem świadomości współczesnego człowieka zgodnie z Dobrą Nowiną Jezusa Chrystusa przypominaną przez papieża Franciszka.

Słowa kluczowe: ekologia, Franciszek, godność, nawrócenie

Abstract

Human Dignity as the Basis of Responsibility for Ecology in “*Laudato si’*” and “*Fratelli tutti*”

A study of the content of the papal encyclicals *Laudato si’* and *Fratelli tutti* allows for the following observations. First, Francis looks at ecology according to a hermeneutic of continuity, that is, he takes up the teaching of John Paul II on human ecology and develops it by writing about integral ecology. Second, Francis notes that integral ecology demands concern for the environment on the part of individuals, institutions, nations, and international communities. Third, according to Francis, it is not technological development alone that contributes to the destruction of the world, but man’s lack of willingness for self-restraint. Consumerism, which goes hand in hand with

a “culture of rejection,” demands conversion. This conversion is necessary for both believers and non-believers. The Pope addresses his appeal to all people because they are human beings, citizens of a created world. Man, as a creature of God, is joined to other creatures, but the fact that he is created in the image and likeness of God determines his unique dignity. From this comes responsibility for the rest of creation in accordance with the command to “subdue the earth” (Gen. 1:28). Human concern for creation can be considered on the levels of ecology, human ecology and integral ecology. Moreover, the fact of humanities neglect of creation demands a discussion of ecological conversion. Man should take care of creation because, with his rational nature, he surpasses it. Ecological conversion is part of the work of the new evangelization in the Church and is connected to the transformation of the consciousness of contemporary man in accordance with the Good News of Jesus Christ recalled by Pope Francis.

Keywords: ecology, Francis, dignity, conversion

Wydana w 2015 roku encyklika *Laudato si'*, a także druga encyklika papieża Franciszka *Fratelli tutti*, wydana 3 października 2020 roku, są dokumentami wyjątkowymi. Pierwsza podejmuje tematykę ekologii w kontekście godności osoby ludzkiej i już w numerze 228 papież zapowiada to, co urzeczywistni w encyklice *Fratelli tutti* o powszechnym braterstwie, które nie jest możliwe bez uwzględnienia ekologii integralnej. Ta z kolei jest niemożliwa bez ujęcia godności osoby ludzkiej. Godność osobowa człowieka posiada charakter moralny i stoi także u podstaw odpowiedzialności człowieka za siebie i za całe dzieło stworzenia¹. Dokumenty Franciszka są reakcją na problemy ekologiczne współczesnego świata.

Brak poszanowania godności osoby ludzkiej staje się przyczyną niszczenia praw człowieka i dewastacji środowiska. Powstają zawężone wizje antropologiczne oraz modele gospodarcze, które są przyczyną wielorakich kryzysów. W Europie widać—zwłaszcza na początku XXI

¹ Por. J. Orzeszyna, Znaczenie motywacji religijnej w działaniach na rzecz ochrony naturalnego środowiska człowieka w świetle encykliki „*Laudato si'*”, w: *Dlaczego ekologia? W kręgu encykliki „Laudato si'”*, red. T. Reroń, A. Szafulski, Wrocław 2016, s. 79–95. Por. J. Orzeszyna, *Wybrane zagadnienia edukacji ekologicznej. Refleksje wokół „Laudato si'”*. Inspiracje katechetyczne, Kraków 2016, s. 85.

wieku – odchodzenie od greckiej filozofii, rzymskiego prawa i chrześcijańskich wartości, na których Europa była zbudowana.

Człowiekowi posiadającemu godność osobową Stwórcą powierzył odpowiedzialność za stworzenie². Zaangażowanie człowieka wierzącego na rzecz zdrowego środowiska wypływa wprost z jego wiary w Boga Stwórcę, zaangażowanie – niewierzącego ze zwykłej troski o środowisko, w którym żyje. Wobec współcześnie istniejących zagrożeń środowiska, to zaangażowanie powinno być jeszcze bardziej wytężone³. Stąd też zaangażowanie i odpowiedzialność za ekologię staje się wyzwaniem, którą papież stawia wszystkim ludziom dobrej woli nie tylko wierzącym.

W obliczu ekologicznego wyzwania, Magisterium Kościoła równolegle z innymi instytucjami, już wcześniej podejmowało problematykę ekologiczną jako element refleksji Kościoła nad problemami współczesności⁴. Badanie nad nauczaniem Franciszka o ekologii przedstawia się w następującym porządku.

- 2 Konferencja Episkopatu Polski, *W trosce o wspólny dom. List pasterski Episkopatu Polski w liturgicznym wspomnieniu św. Franciszka z Asyżu*, 04.10.2018, https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WE/kep/ekologia_04102018.html (12.10.2021); por. J. Orzeszyna, *Świadomość i odpowiedzialność ekologiczna wyznawców Chrystusa. Inspiracje katechetyczne*, Kraków 2016, s. 85.
- 3 Por. J. Orzeszyna, *Świadomość i odpowiedzialność ekologiczna wyznawców Chrystusa*, s. 85.
- 4 Pod koniec XIX wieku Leon XIII w encyklice *Rerum novarum* (1891), pisząc o kwestii robotniczej, wspomina o sprawiedliwym podziale dóbr i o godziwych warunkach pracy oraz o odpowiednim za nią wynagrodzeniu. Sobór Watykański II, mimo że nie zajmuje się wprost zagadnieniami ekologicznymi, to jednak w trzecim rozdziale Konstytucji dogmatycznej o Kościele *Lumen gentium* przedstawia zasadnicze kwestie dotyczące relacji zachodzących między człowiekiem a środowiskiem. Podobnie też Paweł VI wypowiada się często w sprawie ochrony środowiska naturalnego. Czyni to w liście apostołskim *Octogesima adveniens*, wydanym 14 maja 1971 roku, oraz w liście do sekretarza I Konferencji ONZ w sprawie naturalnego środowiska w Sztokholmie (5–17.06.1972). Podobnie wyraźne stanowisko Kościoła katolickiego dotyczące kryzysu ekologicznego znajdujemy w dokumencie Synodu Biskupów z roku 1971 *O sprawiedliwości w świecie*. Jednak jeśli chodzi o problematykę ekologiczną, na szczególną uwagę zasługuje nauczanie Jana Pawła II, zwłaszcza w takich encyklikach: *Sollicitudo rei socialis* (1987), *Centesimus annus* (1991) oraz w Orędziu na XXIII Światowy dzień Pokoju z 1 stycznia 1990 roku. Do tych wypowiedzi trzeba dołączyć encyklikę Benedykta XVI *Caritas in veritate* (2009) oraz Orędzie na Światowy dzień Pokoju z 1 stycznia 2010 roku z hasłem przewodnim *Jeśli chcesz krzewić pokój, strzeż dzieła stworzenia*, które stanowi przedłużenie i rozwinięcie refleksji zawartej w encyklice. Kontynuacją tego nauczania są encykliki Franciszka: *Laudato si'* (2015) i *Fratelli tutti* (2020).

Celem naszej publikacji jest ukazanie nauczania papieża Franciszka na temat odpowiedzialności człowieka za ekologię. Odpowiedzialność ta wynika z godności osoby ludzkiej. Owoce badań nad nauczaniem papieża przedstawimy w następującym porządku: po pierwsze, omówimy odpowiedzialność człowieka za piękno świata; po drugie, zwrócimy uwagę na potrzebę ekologii integralnej; po trzecie wreszcie, wskażemy związek „kultury odrzucenia” z wezwaniem do nawrócenia ekologicznego. Całość zostanie zwieńczona podsumowującymi wnioskami.

1. Odpowiedzialność za piękno świata stworzonego

Każdy człowiek jest stworzony z miłości, uczyniony na obraz Boży i Jego podobieństwo (por. Rdz 1, 26). Z racji stworzenia przez Boga i odkupienia przez Chrystusa posiada godność osoby ludzkiej, która nie jest czymś, ale kimś⁵. Życie każdej osoby ludzkiej nie gubi się więc w beznadziejnym chaosie, czy w świecie rządzonym przez przypadek, czy przez powtarzające się bez sensu cykle. Człowiek obdarzony inteligencją otrzymał zadanie szanowania praw natury i zachowania równowagi między bytami tego świata⁶. Człowiek wierzący jest świadomy tego, że Bóg w dalszym ciągu kieruje światem. Podziwia on wspaniałość stworzenia i widoczną w nim Bożą ingerencję, mówiąc za psalmistą: „niebiosa głoszą chwałę Boga, dzieło rąk jego obwieszcza nieboskłon (Ps 19)”⁷.

W chrześcijańskim rozumieniu świata

los całego stworzenia wpisuje się w misterium Chrystusa, który jest obecny od początku wszystkich rzeczy: „Wszystko przez niego i dla Niego zostało stworzone” (Kol 1, 16). W Jezusie nastąpiło pojednanie człowieka i świata z Bogiem. „Jeżeli ktoś pozostaje w Chrystusie, jest nowym stworzeniem. To, co dawne minęło, a oto wszystko stało się nowe (2 Kor 5, 17)”⁸.

5 Zob. Franciszek, *Laudato si'*, 65.

6 Zob. J. Dziedzic, *Kościół a ekologia ludzka*, „Polonia Sacra” 23 (2019) nr 1, s. 103–126.

7 Por. F. M. Rosiecki, *Człowiek a przyroda według Starego Testamentu*, w: *Między niebem a ziemią. Ku etyce ekologicznej*, red. A. Dyduch-Falniowska, M. Grzegorzczak, Z. Kijas, Z. Mirek, Kraków 2000, s. 104.

8 Franciszek, *Laudato si'*, 54.

Kościół w swoim nauczaniu przypomina człowiekowi, by chronił samego siebie przed zniszczeniem⁹. Magisterium Kościoła podkreśla zawsze godność człowieka i odpowiedzialność¹⁰. Godność staje się dla człowieka jedyną w swoim rodzaju „normą normans”. Z niej wypływa odpowiedzialność za relacje między Stwórcą a stworzeniem. Bóg w swojej mądrości stworzył świat dobry i człowieka, którego uznał za bardzo dobrego (Rdz 1, 31). Zgodnie z dwoma opisami stworzenia człowiek stanowi szczyt i centrum natury. Przyroda zaś zostaje poddana człowiekowi jako dar i zadanie. Bóg obdarza człowieka swoim tchnieniem, dlatego też człowiek odzwierciedla doskonałość Boga i w imieniu swego Stwórcy ma troszczyć się o stworzenie¹¹.

W nauczaniu Kościoła pojawiło się pojęcie ekologii ludzkiej i nabrało szczególnego znaczenia w kontekście odpowiedzialności. Pojęcia ekologia ludzka użył Jan Paweł II w encyklice *Centesimus annus* (38), w której pisze, że oprócz niszczenia środowiska naturalnego, niebezpiecznie niszczone jest również środowisko ludzkie. Ziemia została dana człowiekowi przez Boga, aby używał jej z poszanowaniem pierwotnie zamierzonego dobra. Człowiek jest dla siebie samego darem otrzymanym od Boga, dlatego musi respektować naturalną i moralną strukturę, w jaką został wyposażony¹².

Ekologia ludzka implikuje prawdę, że szacunek człowieka wobec siebie jest także szacunkiem człowieka do środowiska naturalnego, wobec przyrody.

Z punktu widzenia ekologii ludzkiej ważny jest sprzeciw wobec koncepcji środowiska, inspirowany ekocentryzmem i biocentryzmem, ponieważ one zakładają zniesienie ontologicznej i aksjologicznej różnicy między człowiekiem a innymi istotami żyjącymi. Eliminuje się w ten sposób najwyższą odpowiedzialność człowieka na rzecz egalitaryzmu, a więc równej godności wszystkich istot żyjących. Traktowanie natury jako ważniejszej od samej osoby ludzkiej jest przeciwstawne prawdzi-

9 Franciszek, *Laudato si'*, 79; Benedykt XVI, *Caritas in veritate*, 51.

10 Zob. Sobór Watykański II, *Gaudium et spes*, 15.

11 Por. S. Smoleński, *Powołanie chrześcijańskie. Zarys teologii moralnej*, t. 1, Kraków 1978, s. 56.

12 J. Dziedzic, *Kościół a ekologia*, „*Polonia Sacra*” 23 (2019) nr 1, s. 108.

wemu rozwojowi. Takie traktowanie natury prowadzi do postaw neopogańskich¹³.

Papież Franciszek podkreśla:

Stwórca nigdy nie cofa się w swoim planie miłości. Ludzkość jest jeszcze zdolna do współpracy w budowaniu wspólnego domu. Na szczególną wdzięczność zasługują ci, którzy energicznie zmagają się z dramatycznymi konsekwencjami degradacji środowiska w życiu najbardziej potrzebujących na świecie. Szczególnie młodzi wymagają ochrony środowiska z myślą o swej przyszłości. Zastanawiają się, jak to możliwe, że ludzie ubiegają się o budowanie lepszej przyszłości, nie myślą o kryzysie środowiska i cierpieniach tych, którzy zostali zepchnięci na margines społeczeństwa¹⁴.

Człowiek na początku dziejów usłyszał Boże wezwanie: „Czyńcie sobie ziemię poddaną” (Rdz 1, 28). Z pomocą nauki i techniki rozszerzył swoje władanie na niemal całą przyrodę i stale je poszerza¹⁵. Często jednak ta działalność skażona jest ludzkim grzechem¹⁶. Ludzki grzech stwarza dystans pomiędzy Stwórcą a stworzeniem. Można tu mówić o „grzechu ekologicznym”. Sobór Watykański II przypomina, że stworzenie bez Stworzyciela zanika i pozostają ruiny ludzkiej moralności¹⁷. Ruiną moralności po grzechu pierwotnym jest zapomnienie człowieka o swojej godności i przeznaczeniu, czyli o swojej wyjątkowości. Owo zapomnienie z kolei jest brakiem odpowiedzialności człowieka za siebie i za świat stworzony. Jest grzechem, jest złem. To zło przybiera różne kategorie: wykorzystywanie, rabunkowej eksploatacji dóbr, przemocy, zatrucia ziemi, wody, powietrza i istot żywych. Papież Franciszek w encyklice *Laudato si'*, podkreśla, że dorastaliśmy myśląc, że jesteśmy jej właścicielami i bezwzględnymi rządcami uprawnionymi do ograbienia siostry ziemi. W ludzkich sercach, zranionych grzechem, istnieje przemoc, która „wyraża się również w objawach choroby, jaką dostrzegamy

¹³ Por. Benedykt XVI, *Deus caritas est*, 48.

¹⁴ Franciszek, *Laudato si'*, 13.

¹⁵ Sobór Watykański II, *Gaudium et spes*, 33.

¹⁶ Por. A. Dańczak, *Kreatywne przeżywanie natury — teologiczne podstawy duchowości ekologicznej*, „*Ateneum Kapłańskie*” 155 (2010) z. 1 (608), s. 132.

¹⁷ Sobór Watykański II, *Gaudium et spes*, 36.

w glebie, wodzie, powietrzu i w istotach żywych”¹⁸. Stąd też potrzeba troski o wspólny dom.

W obliczu wyzwania, jakim jest troska o wspólny dom, ludzkość potrzebuje nawrócenia, które jest zmianą kierunku, głębokim przekształceniem umysłów i serc. Ostatecznie troska o środowisko naturalne, to sprawa sumienia, które powinno być wrażliwe na sprawy ekologii. Stąd niezbędne jest umieszczenie osoby ludzkiej w centrum wszelkiej troski o środowisko naturalne¹⁹. Troska osoby ludzkiej o siebie i środowisko naturalne to ekologia integralna.

2. Potrzeba ekologii integralnej

Troska osoby ludzkiej o siebie i środowisko naturalne, to ekologia integralna, która dla ludzkości jest wezwaniem²⁰ i obowiązkiem moralnym. Franciszek podejmuje wezwanie, aby rozwój ekologii integralnej stawał się coraz bardziej priorytetem na poziomie indywidualnym, krajowym i międzynarodowym. Po czterech latach od publikacji encykliki, pojawiło się wiele znaków świadczących o wzroście świadomości i troski o wspólny dom. W *Laudato si'* podkreśla, że świadomość odpowiedzialności za środowisko naturalne wzrasta zarówno wśród wierzących, jak i niewierzących. Ci pierwsi żyją ze świadomością, że wszyscy są dziećmi jednego Boga, synami, córkami Ojca. Ci drudzy żyją ze świadomością, że innego świata nie ma i trzeba troszczyć się o niego dla siebie i przyszłych pokoleń. W tym świetle, wielkim zadaniem pozostaje bycie solidarnymi z braćmi i siostrami, a dzielenie odpowiedzialności za wspólny dom staje się coraz bardziej nagłąm zadaniem²¹.

¹⁸ Franciszek, *Laudato si'*, 2.

¹⁹ M. Machinek, *Wspólny dom*. „Ekologiczna” encyklika papieża Franciszka, „Teologia i Moralność” 11 (2016) nr 1 (19), s. 71–72.

²⁰ Chodzi tu o podejście, które bierze pod uwagę wszelkie powiązania między składnikami przyrody, gospodarki i życia społecznego ludzi, nie pomijając ich potrzeb duchowych, a zwłaszcza praw osób najbardziej społecznie wykluczonych. Nie możemy dziś nie uznać, że prawdziwe podejście ekologiczne zawsze staje się podejściem społecznym, wrażliwym zarówno na wołanie ziemi, jak i na krzyk biednych, por. Franciszek, *Laudato si'*, 49.

²¹ Franciszek, *Laudato si'*, 27.

Papież używa pojęcia dom, które stoi u podstaw myślenia ekologicznego²². Wszystkie byty tego wszechświata są stworzonymi przez tego samego Ojca. Zjednoczone niewidzialnymi więzami, tworzą rodzaj uniwersalnej rodziny, wspaniałej komunii pobudzającej do świętego, serdecznego i pokornego szacunku²³. Przy takim założeniu ludzkość zachowuje szacunek i umiar, i może czerpać ze środowiska naturalnego to, czego potrzebuje.

Zgodnie z nauką katolicką środowisko jest dobrem wspólnym, mieniem całej ludzkości i stąd na wszystkich ciąży odpowiedzialność za jego stan. Poczucie tej odpowiedzialności ujawniło się w XX i XXI wieku. Skoro ludzkość zdaje sobie z niej sprawę, to zachodzi pytanie, gdzie leży przyczyna dewastacji środowiska? Jednym z nich jest niewłaściwe rozumienie postępu.

Technologia i nauka są wspaniałymi owocami twórczego ludzkiego rozumu, w który Stwórca wyposażył swoje stworzenie. Ale te wspaniałe możliwości mogą uruchomić siły, które są źródłem samozniszczenia. Istota ludzka nie jest autonomiczna, a jej wolność może ulec wypaczeniu, gdy powierza się ją ślepych siłom podświadomości, egoizmowi i brutalnej przemocy²⁴. To właśnie brak gotowości do samoograniczenia, a nie technika jako taka, jest powodem degradacji środowiska.

Ojciec Święty zaznacza, że dobro wspólne i osoba ludzka są dzisiaj zagrożone ze strony postaw radykalnego indywidualizmu²⁵ i konsumpcjonizmu²⁶.

Wiele jest obszarów, w których człowiek zamiast pielęgnować raczej eksploatuje środowisko naturalne, degradując je, a w konsekwencji szkodzi samemu sobie. Przekreśla godność osoby ludzkiej, jej istotę i przeznaczenie, popełnia błąd radykalnego indywidualizmu i staje się bezmyślnym. Stąd potrzeba nawrócenia ekologicznego dla wszystkich. Encyklika skierowana jest do wszystkich: wierzących, agnostyków i niewierzących, biednych i bogatych, młodych i starszych, naukowców i laików, mieszkających na pięciu kontynentach i wyznawców wszyst-

²² Łacińskie oikos oznacza „dom”.

²³ Franciszek, *Laudato si'*, 29.

²⁴ Franciszek, *Ladato si'*, 105.

²⁵ Franciszek, *Fratelli tutti*, 105.

²⁶ Franciszek, *Fratelli tutti*, 106.

kich religii. Jeżeli człowiek nie zadba o ekologię, to konsekwencje zniszczenia świata dotkną wszystkich, a najbardziej najuboższych. Zyskując odpowiedzialność ekologiczną i troszcząc się o przyrodę, człowiek dba tym samym o siebie. W tym wszystkim człowiek ma pierwszeństwo: antropologia przed ekologią²⁷.

Laudato si' Franciszka jest dokumentem społecznym i moralnym. Franciszek, zaczynając od *Rerum novarum* Leona XIII, cytuje wszystkie inne encykliki społeczne, przede wszystkim *Centesimus annus* Jana Pawła II i *Caritas in veritate* Benedykta XVI. Również często ucieka się do wypowiedzi na ten temat dokumentów konferencji biskupów różnych krajów, by pokazać jedność z biskupami na całym świecie i wkład Kościoła w ochronę środowiska naturalnego.

Z poczuciem odpowiedzialności za dzieło stworzenia świata i człowieka trzeba szukać rozwiązania. Tym rozwiązaniem jest nawrócenie ekologiczne, a więc człowiek musi sobie zdawać sprawę, że całe dzieło stworzenia wraz z samym człowiekiem są ze sobą powiązane aktem stwórczym Boga. Człowiek z racji stworzenia i odkupienia ma godność osobową, a to wszystko implikuje prawdę, że jako osoba, rozumna i wolna, ma czynić sobie stworzenie poddanym wedle zamysłu Stwórcy. Człowiek nawraca się do Boga, a w konsekwencji kocha Boga i szanuje stworzenie.

Jeśli człowiek zapomni o swojej godności i przeznaczeniu, i nie będzie pamiętał o poszanowaniu siebie i stworzenia, to wpada w niepoohamowany konsumpcjonizm i nadużywanie dobra, które wyszło z rąk Stwórcy. Z kolei niepoohamowane gromadzenie dóbr, wyzysk tworzą „kulturę odrzucenia”²⁸. Według tego sposobu myślenia, „życie ludzkie, osoba ludzka, nie są już postrzegane jako podstawowa wartość, którą należy szanować i chronić, zwłaszcza jeśli osoba jest uboga lub niepełnosprawna, jeśli nie jest jeszcze przydatna – jak dziecko mające przyjąć

27 I. Soler, „*Laudato si'*”: nawrócenie ekologiczne dla wszystkich!, 01.07.2015, [https://www.ekai.pl/laudato-si-nawrocenie-ekologiczne-dla-wszystkich/\(01.02.2022\)](https://www.ekai.pl/laudato-si-nawrocenie-ekologiczne-dla-wszystkich/(01.02.2022)).

28 Niszczenie przyrody, znęcanie się nad zwierzętami, zaśmiecanie lasów, obrzeży dróg, oceanów, powietrza, przestrzeni kosmicznej, nadużywanie wszystkiego tego, co z Bożej ręki człowiek otrzymuje, to jeszcze niepełny katalog grzechów ekologicznych. Grzech powtarzany tworzy specyficzny typ mentalności – por. Franciszek, Fratelli tutti, 188.

na świat, lub już nie jest przydatna – jak osoba w podeszłym wieku”²⁹. Innym przejawem kultury odrzucenia jest „marnowanie żywności, co jeszcze bardziej zasługuje na potępienie, kiedy w każdej części świata, liczne osoby i rodziny cierpią na skutek głodu i niedożywienia”³⁰. Stąd zasadnym będzie naświetlić „kulturę odrzucenia” i wyjście z niej przez nawrócenie ekologiczne.

3. „Kultura odrzucenia” wezwaniem do nawrócenia ekologicznego

Nie ulega wątpliwości, że kryzys ekologiczny, którego objawy zostały przedstawione przez papieża Franciszka, jest problemem moralnym, antropologicznym i jest brakiem odpowiedzialności człowieka za siebie i środowisko. Odpowiedzią na kryzys ekologiczny jest rachunek sumienia z grzechów w tej materii.

Wszyscy ludzie potrzebują ekologicznego nawrócenia. Papież Franciszek wzywa całą ludzkość do uświadomienia sobie konieczności zmiany stylu życia, produkcji i konsumpcji, by powstrzymać globalne ocieplenie albo przynajmniej wyeliminować przyczyny wynikające z działalności człowieka.

Człowiek współczesny staje przed nowymi wyzwaniami ekologicznymi i społecznymi. Prognozy nie są optymistyczne. W połowie XXI wieku kryzys będzie przeżywała gospodarka surowcowa świata. Według Toffer Associates (firmy doradczej założonej przez Alvina Tofflera) świat za 35 lat zostanie zdominowany przez sferę informacji i wiedzy (w tym rozwój nowych technologii), ulegnie zmianie pozycja firm, przedsiębiorstw w globalnej gospodarce rynkowej. Zapowiada się proces przechodzenia do intelektualnej gospodarki, co będzie wymagało zmian instytucjonalnych i świadomościowych w wymiarze lokalnym i globalnym³¹.

²⁹ Franciszek, Audycja generalna Skażeni przez kulturę odrzucania, 05.06.2013, „L'Osservatore Romano” wyd. pol. (2013) nr 8–9, s. 48–49.

³⁰ Franciszek, Audycja generalna Skażeni przez kulturę odrzucania, 05.06.2013, „L'Osservatore Romano” wyd. pol. (2013) nr 8–9, s. 48–49; por. P. Bortkiewicz, Grzech ekologii: pomijanie porządku stworzenia i Stwórcy, w: *Ekologia a duchowość chrześcijańska*, red. S. Niziński, Poznań 2009, s. 94.

³¹ W. Żułcińska, Świat w 2050 roku według Toffer Associates, <https://www.computerworld.pl/news/Swiat-w-2050-roku-wedlug-Toffler-Associates,363214.html> (01.02.2022).

Stąd troska o wspólny dom wymaga nowych wskazań, propozycji i rozwiązań. Jednym z nich jest ekologia integralna. Papież Franciszek apeluje o szacunek dla całego stworzenia, o podjęcie odpowiedzialnych zadań przez człowieka. W procesie konfrontacji z naturą nie chodzi o egoistyczną eksploatację, ale o wzięcie odpowiedzialności za nią. To, co nazywamy kryzysem ekologicznym jest na dobrą sprawę kryzysem człowieka. Skoro tak przedstawia się sytuacja, to nie możemy łudzić się uzdrowieniem naszych relacji z przyrodą i środowiskiem naturalnym bez uzdrowienia samego człowieka³².

Jako stworzenie Boże człowiek jest połączony z innymi stworzeniami. Jednakże fakt, że Bóg stworzył człowieka na swój obraz i podobieństwo decyduje o wyjątkowej godności człowieka, a z niej wynika odpowiedzialność za resztę stworzenia. Człowiek więc nie może eksploatować świata stworzonego, ale ma troszczyć się o niego.

Gdy Franciszek mówi o współzależności stworzeń, nie chodzi mu o zrównanie wszystkich istot żywych. Zdaniem papieża Franciszka, trzeba sobie zdać sprawę z wyjątkowości człowieka³³.

Najlepszym przykładem takiego nawrócenia jest Biedaczyna z Asyżu – św. Franciszek. Jego życie i radykalne nawrócenie zaowocowały umiłowaniem ubóstwa, prostotą życia, bezinteresowną służbą innym i szczególnym stosunkiem do stworzonego świata. Nie utożsamiając przyrody z Bogiem, zauważał w stworzeniach owoc miłości, czułości, dobroci i piękna Stwórcy i darzył je braterską miłością. Po otrzymaniu stygmatów Męki Pańskiej, napisał piękny hymn, w którym chwali Pana za słońce, księżyc, wiatr, siostrę wodę, ziemię, która rodzi różne owoce, kwiaty oraz trawy. Dostrzegał Stworzyciela i stworzenie. W Boga wierzył, a stworzenie szanował, gdyż czuł się jego istotną częścią. Przykład Franciszka staje się dla wszystkich zachętą do pracy nad sobą, do walki z egoizmem i obojętnością na losy drugiego człowieka i świata.

Zakończenie

Nawrócenie powinno zaowocować pojednaniem ze sobą samym, z Bogiem, z bliźnimi oraz całym stworzeniem. Całe dzieło stworzenia,

³² Franciszek, *Laudato si'*, 119.

³³ Franciszek, *Laudato si'*, 89.

a w szczególności człowiek, powinien uruchomić imperatyw odpowiedzialności za wspólny dom. Temu służy ekologia integralna, którą Franciszek podejmuje w *Laudato si'* i *Fratelli tutti*. Taka odpowiedzialność za całe dzieło stworzenia świata i człowieka jest możliwa, gdy uwzględnimy ekologię ludzką i ekologię integralną. Ekologia ludzka to troska o siebie i środowisko, a ekologia integralna to troska o środowisko naturalne na poziomie indywidualnym, krajowym i międzynarodowym. Stąd wielkim zadaniem pozostaje solidarność z braćmi i siostrami, a dzielenie odpowiedzialności za wspólny dom, wymaga myślenia ekologicznego i nawrócenia ekologicznego. Odpowiedzią na to zagadnienie pozostaje antropologia teocentryczna wyzwalająca w człowieku odpowiedzialność, która nie pomija Boga, nie degraduje człowieka, nie niszczy środowiska. Szacunek do przyrody wynika z szacunku i miłości do Stwórcy, zaś miłość bliźniego domaga się dbałości o dobro wspólne, jakim jest przyroda. Człowiek jako osoba duchowa i rozumna ze swej rozumnej natury ma obowiązek poszanowania przyrody. Związek jej z osobą dotyczy nie tylko doczesności, ale rozciąga się na płaszczyznę eschatologiczną, bo całe stworzenie zostało odkupione przez Chrystusa i będzie uczestniczyć w wolności i chwale dzieci Bożych.

Bibliografia

Benedykt XVI, *Caritas in veritate*.

Benedykt XVI, *Deus caritas est*.

Bortkiewicz P., *Grzech ekologii: pomijanie porządku stworzenia i Stwórcy*, w: *Ekologia a duchowość chrześcijańska*, red. S. Niziński, Poznań 2009, s. 94–104.

Dańczak A., *Kreatywne przeżywanie natury – teologiczne podstawy duchowości ekologicznej*, „*Ateneum Kapłańskie*” 155 (2010) z. 1 (608), s. 126–135.

Dziedzic J., *Kościół a ekologia ludzka*, „*Polonia Sacra*” 23 (2019) nr 1, s. 103–126.

Franciszek, *Audiencja generalna Skażeni przez kulturę odrzucania*, 05.06.2013, „*L'Osservatore Romano*” wyd. pol. (2013) nr 8–9, s. 48–49.

Franciszek, *Fratelli tutti*.

Konferencja Episkopatu Polski, *W trosce o wspólny dom*. List pasterski Episkopatu Polski w liturgiczne wspomnienie św. Franciszka

- z Asyżu, 04.10.2018, https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WE/kep/ekologia_04102018.html (12.10.2021).
- Orzeszyna J., Świadomość i odpowiedzialność ekologiczna wyznawców Chrystusa. Inspiracje katechetyczne, Kraków 2016.
- Machinek M., Wspólny dom. „Ekologiczna” encyklika papieża Franciszka, „Teologia i Moralność” 11 (2016) nr 1 (19), s. 71–72.
- Orzeszyna J., Świadomość i odpowiedzialność ekologiczna wyznawców Chrystusa. Inspiracje katechetyczne, Kraków 2016.
- Orzeszyna J., Wybrane zagadnienia edukacji ekologicznej. Refleksje wokół „Ladato si”. Inspiracje katechetyczne, Kraków 2016.
- Orzeszyna J., Znaczenie motywacji religijnej w działaniach na rzecz ochrony naturalnego środowiska człowieka w świetle encykliki „Ladato si”, w: Dlaczego ekologia? W kręgu encykliki „Ladato si”, red. R. Reroń, A. Szafulski, Wrocław 2016, s. 79–95.
- Rosiecki F. M., Człowiek a przyroda według Starego Testamentu, w: Między niebem a ziemią. Ku etyce ekologicznej, red. A. Dyduch-Falniowska, M. Grzegorzczak, Z. Kijas, Z. Mirek, Kraków 2000, s. 104–110.
- Smoleński S., Powołanie chrześcijańskie. Zarys teologii moralnej, t. 1, Kraków 1978.
- Sobór Watykański II, *Gaudium et spes*.
- Soler I., „Ladato si”: nawrócenie ekologiczne dla wszystkich!, 01.07.2015, <https://www.ekai.pl/laudato-si-nawrocenie-ekologiczne-dla-wszystkich/> (01.02.2022).
- Żułcińska W., Świat w 2050 roku według Toffler Associates, 18.10.2010, <https://www.computerworld.pl/news/Swiat-w-2050-roku-wedlug-Toffler-Associates,363214.html> (01.02.2022).